

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету

Випуск 28

*На пошану професора, ректора
Руслана Постоловського*

Рівне – 2016

УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)
А 43

*Друкуються за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 6 від 30 червня 2016 р.*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Редакційна рада:

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Кузіцькі Єжи – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Шугасва Людмила – доктор філософських наук, професор (м. Рівне)

Члени редколегії:

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Лоренс Беата – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології,
професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:

Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 28. –
Рівне: О. Зень, 2016. – 487 с.

ISBN 978-617-601-159-0

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України «Про державну реєстрацію
періодичних видань» часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (наказ № 820 від 11.07.2016 р.)*

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

ISBN 978-617-601-159-0

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016

Рис. 3. Замок в Острозі в кінці XVI - першій половині XVII ст.:
 А - Богоявленський собор; Б - костел Успіння Богородиці;
 В - Успенська церква; Г - Миколаївська церква.
 Умовні позначення: а - старе русло р. Грабарки; б - паркан;
 в - кам'яна стіна; г - башта; д - брама.

УДК 271:369(477)

К.Басюк

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ МОНАСТИРІВ НА ВОЛИНІ В 1939-1964 РОКАХ

В статті розкрито аспекти діяльності найвизначніших монастирів Волинського регіону в період радянського антирелігійного тиску, проаналізовано обставини та механізми антирелігійних заходів та ліквідації монастирської мережі в Україні та на Волині в 1939-1941 та 1958-1964 роках.

Під час дослідження застосовані історичний та системно-структурний методи, що дозволило розглянути характер, форми, методи впливу антирелігійної компанії на функціонування монастирів Волинського регіону.

З'ясовано, що радянська влада методами грубого адміністрування домоглася закриття переважної більшості

монастирів. Хоча в перші повоєнні роки спостерігалось деяке послаблення тиску, яке знайшло своє втілення у раді постанов, де декларувалися господарські та юридичні права монастирів. Проте з приходом до влади М.Хрущова антирелігійна кампанія була проголошена пріоритетним напрямом радянської політики та набула тотального характеру. Специфічним комплексом економічних та господарських санкцій, ідеологічних утисків і переслідувань, монастирі Волині було доведено до занепаду, а потім закрито за сприяння місцевого духовного керівництва.

Ключові слова: Волинь, антирелігійна кампанія, відлига, монастирі.

В статье раскрыты аспекты деятельности выдающихся монастырей Волынского региона в период советского антирелигиозного давления, проанализированы обстоятельства и механизмы антирелигиозных мероприятий и ликвидации монастырской сети в Украине и на Волыни в 1939-1941 и 1958-1964 годах.

В ходе исследования применены исторический и системно-структурный методы, что позволило рассмотреть характер, формы, методы воздействия антирелигиозной кампании на функционирование монастырей Волынского региона.

Выяснено, что советская власть методами грубого администрирования добилась закрытия подавляющего большинства монастырей. Хотя в первые послевоенные годы наблюдалось некоторое ослабление давления, которое нашло свое воплощение в совете постановлений, где декларировались хозяйственные и юридические права монастырей. Однако с приходом к власти Хрущева антирелигиозная кампания была провозглашена пріоритетным направлением советской политики и приобрела тотальный характер. Специфическим комплексом экономических и хозяйственных санкций, идеологических притеснений и преследований, монастыри Волини было доведено до упадка, а затем закрыто при содействии местного духовного руководства.

Ключевые слова: Волинь, антирелигиозная кампания, оттепель, монастыри.

In article aspects of monasteries in Volyn in 1939-1964, respectively, during the Soviet anti-religious policy when reaching its oppression of the church, was closing monasteries, persecuted manifestations of religious activity.

In the early postwar years, there was a slight easing of pressure, which is embodied in a number of resolutions, which declared economic and legal rights of monasteries. However, with the advent of Khrushchev's antireligious campaign was proclaimed a priority direction of Soviet policy. Even during the years 1959-1961 Volyn Soviet government administration means coarse achieved elimination of the majority of monasteries. The specific economic sanctions and economic, ideological oppression and persecution monastery Volyn was brought to decline and closed with the assistance of local spiritual guidance. In 1964, which is conventionally considered to be the completion of the acute phase Soviet anti-religious policy in Volyn operated only one monastery - Koretsky. Resist the pressure of the Soviet administrative apparatus and save Koretsky sanctuary of closure was due to the active position of monastery Koretsky Superior Ludmilla (Velsovskoi) and thanks to the patronage of the Moscow Patriarch Alexy and support of the local population.

Key words: *Volyn, anti-religious campaign the thaw monasteries.*

Актуальність дослідження. Зростання наукового інтересу до питань релігійного життя України, засудження українським суспільством та міжнародною спільнотою злочинів комунізму проти церкви на теренах Волинського регіону, потребує всебічного і контекстуального вивчення такого відносно закритого сектору релігійної сфери як монастирі. Висвітлення антирелігійної кампанії на прикладі окремого типу релігійних закладів (монастирів) в рамках регіонального підходу (Волинь), з елементами порівняльного аналізу має велике значення для комплексного бачення державно-церковних відносин зазначеного періоду та статусу монастирів в умовах, створених радянською ідеологічною системою.

Мета дослідження: проаналізувати становище монастирів Волині в 1939-1964 роках.

Предметом дослідження постають християнські монастирі, *об'єктом* – особливості їх функціонування в період 1939-1964 роках.

Завдання дослідження: Розкрити регіональні особливості функціонування монастирів Волині в період радянської антирелігійної політики.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення діяльності релігійних установ в умовах атеїстичної радянської політики нині знаходиться на піку актуальності і має значне поширення в колі наукових досліджень. Проблематикою становища монастирів в межах радянського періоду займаються науковці В.Войналович, П.Киричевський, Л.Загребельна, Л.Римарчук, на дослідження яких ми спиралися, аналізуючи положення монастирів Волині під час радянської антирелігійної кампанії.

Виклад основного матеріалу. Попри проголошення СРСР атеїстичною державою на рівні офіційної ідеології, в повній мірі вона нею не була навіть в період найрадикальніших антирелігійних заходів та ліквідації духовних установ. Про важливе місце релігії в житті радянського суспільства свідчила стихійна релігійність населення та тенденції до самоорганізації та відновлення церковних закладів у періоди послаблення державного контролю над релігійною сферою. Саме тому релігія і Церква сприймалися радянською системою як щось реакційне, антагоністичне, що своїм існуванням ставить під сумнів «радянські цінності». Контроль над настроями релігійного активу і білого духовенства здійснювався репресивним шляхом і з кінця 1930-х років в цьому середовищі радянська влада вже фактично не мала опозиції. Відтак вирішення релігійного питання стосувалося головним чином монастирів. Розвинена мережа монастирів на території Волинського регіону стала об'єктом радянських адміністративних зловживань.

На території Волині антирелігійна кампанія в перші роки радянізації, хоча відтворювала комплекс заходів, що були проведені в попередні десятиліття на решті території Української радянської республіки, проте мала певні особливості. Довоєнна антирелігійна політика базувалася на декреті РНК РСФРР «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» та постановою ВЦВК і РНК СРСР «Про релігійні об'єднання», головним мотивом котрих було позбавлення монастирів права приватної власності, – все майно монастирів оголошувалося народним надбанням і переходило у розпорядження місцевих рад народних депутатів [6, с. 215].

Такі заходи на волинських теренах були розгорнуті з перших днів діяльності більшовицької влади і лише початок Другої

Світової дещо відтермінував остаточне закриття релігійних інституцій досліджуваного нами регіону. Після звільнення території України від німецької окупації закриття монастирів поновилося. Щоб дотримати формальностей, ретельно шукалися приводи для ліквідації монастирів. Уповноваженим РСРПЦ П. Ходченком 25 травня 1944 р. було запропоновано юридично прирівняти монастирі до парафій і таким чином реалізувати право закривати монастирі з кількістю ченців менш ніж 20 чоловік та вилучати все майно монастирів що не мало відношення до релігійного культу [1, с. 295]. Приміщення і майно релігійних установ на Волині перейшло в розпорядження місцевих рад. На відміну від умовно терпимого православ'я, будь які спроби відновити активність католицьких осередків за панівної на той час ідеології, були б приреченими. Прикладом підтвердження таких міркувань є доля католицького монастиря кармеліток в м. Дубно, що належав спільноті «сестер провидіння» та насельниці якого опікувалися школою для дівчат. Під час німецької окупації монастир втратив черниць, які ймовірно загинули, прийшов у занепад і в 1952 році його приміщення було передано для медичних цілей [4, с. 113].

Питання відновлення зруйнованої війною економіки та господарства постало перед радянською адміністрацією не менш гостро, ніж питання закриття монастирських комплексів, тому монастирі, що мали порівняно велику кількість насельників і розвинуте господарство отримали тимчасовий дозвіл на існування. Їх було прирівняно за нормами поставок продукції тваринництва і землеробства до підсобних господарств державних підприємств і організацій та зобов'язано виконувати держпоставки, нести податковий тягар та надавати людські ресурси для праці в колгоспах і радгоспах [1, с. 298]. Ці ініціативи торкнулися Волинських монастирів також.

Зокрема, Корецький монастир став заручником економічних зобов'язань перед радянським керівництвом. Поголів'я худоби, яке утримувалося на базі індивідуального господарства Корецького монастиря, здавалося державі. До середини 1980-х років щороку зусиллями Корецької обителі державі постачалося в середньому від 2 до 6 тонн м'яса [2, с. 110].

Ще одному монастирю тодішньої Волинсько-Рівненської єпархії – Зимненському, рішенням виконкому Володимир-Волинської районної ради депутатів, у користування було надано 6 га орної землі для ведення господарської діяльності [5, с. 97] за умови здачі частини господарської продукції державі. Проте, згодом, непосильні норми продпоставок, до яких зобов'язали обитель з чисельністю в 40 насельниць лише прискорили закриття останньої, коли місцевій адміністрації стала очевидною її низька продуктивність. Хоча постановою РНК СРСР від 22 серпня 1945 року монастирям фактично було надано обмежене право юридичної особи: «дозволено відкривати банківські рахунки, заводити майстерні, купляти будинки для церковних цілей і транспортні засоби, наймати робочу силу» [1, с. 297]. Такі «поступки» створювали видимість свободи віросповідань в СРСР, за якою приховували план подальшого планомірного закриття релігійних установ.

Найдревнішою чернечею обительлю Волинського регіону, а також одним з найстаріших монастирів України вважається Зимненський жіночий монастир (с. Зимне, Волинська обл.). Монастир у Зимному до початку 1940-х рр. включав в себе сформоване монастирське господарство та розвинутий храмово-монастирський комплекс та налічував понад 50 насельниць. Через наявність суттєвої інфраструктури та значний моральний вплив у краї, він одним з перших був розформований, а його приміщення конфісковані на користь соціалістичної батьківщини. В 1939 р. на базі Зимненського монастиря створили машинно-тракторну станцію, а в надалі – склад, казарму та відділ артилерійської дивізії [5, с. 95]. Проте, вже в 1941 році на тлі загострення німецько-радянського військового протистояння, тиск влади на релігійні громади значно послаб і черниці повернулися в Зимненську обитель. Протягом всього військового періоду Зимненський монастир зберігав соціальну діяльність та релігійну активність, насамперед, завдяки непохитній позиції настоятельниці, ігумені Лідії, яка захищала монастир та відстоювала його інтереси [5, с. 96].

Саме через клопотання ігумені Лідії до уповноваженого Ради у справах Російської православної церкви при Раді міністрів СРСР

М.С. Діденка, обитель як вже зазначалося, ввійшла до переліку монастирів, що в повоєнні роки отримали в користування земельні угіддя та відновили натуральне монастирське господарство (сад, город, пасіка). Проте за іронією долі, при втручанні вищезначеного чиновника і його тиску на єпископа Панкратія в 1949 році Зимненську обитель було закрито, а 45 черниць переведено до колишнього чоловічого монастиря в Дермані, котрий було ліквідовано ще в 1944 році [5, с. 98].

За час перебування Зимненської чернечої громади в Дермані докладалося багато зусиль що до відновлення благоустрою та церковних будівель обителі. Але процес ліквідації монастирів знову почав набирати обертів і в розпал антирелігійної кампанії в 1959 році монастирський корпус було передано для відкритої восьмирічної спецшколи-інтернату, а зимненських монахинь переселено до Корецького жіночого монастиря.

Наступними після Зимненського і Дерманського в 1959 та 1960-х рр. були ліквідовані Устенський (с. Устенське-2, Здолбунівського району) та Кременецький (м. Кременець, Тернопільської область) монастирі, а їх черниці поповнили Корецьку обитель. З монахинями проводилася роз'яснювальна робота, гарантувалася вихідна допомога і було рекомендовано добровільно переселитися до Корецького монастиря або поїхати до рідних. Незважаючи на те, що настоятелька Корецького монастиря сприйняла звістку про чергове поповнення, «не дуже люб'язно», бажаючих продовжити чернече життя з Устенського жіночого монастиря було розміщено в Корецькій обителі в кімнатах для гостей, а також в приміщеннях мало придатних для проживання: «в пральні, кімнати для комори, у приміщенні колишньої лазні» [2, с. 105]. Загалом до початку 1960 рр. Корецький монастир було перетворено в свого роду релігійну резервацію, яку потім планувалося ліквідувати під одним зі сфабрикованих приводів. До слова, радянська влада була не першою, хто протиправно та, на щастя, безуспішно посягав на існування та на майно Корецького монастиря. Ще в 1921 році, коли Західна Волинь за умовами Ризького мирного договору відійшла під зверхність Польщі, чинилися спроби захоплення монастиря та передачі його під юрисдикцію Римо-католицької

церкви, які не увінчалися успіхом. Під час встановлення радянської влади та протягом Другої Світової війни обитель діяла безперервно.

Таким чином, починаючи з 1958 року на території всього Радянського Союзу відбулося повернення до переслідувань за релігійні переконання, до справи закриття монастирів. Закономірно, що головні зусилля антирелігійної кампанії спрямувалися проти монастирів, адже монастирі традиційно були осередками, де християнство сповідувалося в чистому, неспотвореному вигляді і саме їх повністю радянизувати та пристосувати до нового, ідеологічного клімату не видавалося можливим. Причому, якщо в період сталінізму боротьба з релігійними організаціями ще не була чітко оформленою в ідеологічно-доктринальному відношенні, то за часів «відлиги» під переслідування церкви поступово було підведено і затверджено на загальнодержавному рівні ідеологічну базу. Особливо варто відмітити постанову ЦК КПРС від 4 жовтня 1958 р. «Про недоліки науково-атеїстичної пропаганди». В ній партійним, громадським організаціям і державним органам давалися інструкції по розгортанню боротьби з «релігійними пережитками» [6, с. 219].

М.Хрущов після утвердження при владі взяв курс на остаточне вирішення релігійного питання, а ліквідація монастирів проголошувалася одним з першочергових завдань. Спершу було вжито економічних і адміністративних заходів, направлених на унеможливлення повноцінного функціонування монастирів: віковий ценз в питанні прийняття нових насельників; заборона будівництва та розширення монастирями житлових площ; посилення податкового тиску; зменшення та вилучення земельних наділів що перебували у користуванні монастирських господарств; накладання заборон на паломництво до монастирських святинь; переведення чернецтва з дрібних монастирів до більших і закриття.

Антирелігійна кампанія кінця 1950 – початку 1960-х рр. характеризується особливою масштабністю та використанням багатого досвіду сталінських репресій: було взято на озброєння такі радянські методи як: цькування, висміювання чорного духовенства в періодичних виданнях; атеїстична роз'яснювальна

робота серед чернецтва та віруючого населення, яка являла собою не що інше як явище прямого тиску; насильницькі витіснення ченців та відчуження монастирських приміщень для господарських та інших цілей; спекуляції на медичному та санітарно-епідеміологічному ґрунті, які давали привід закривати релігійні установи, а їх мешканців і служителів відправляти на примусове лікування в заклади для душевнохворих; постійні перевірки духовних закладів, провокації; економічна ізоляція монастирських господарств.

Таким чином радянським режимом сповідування релігії в кінці 1950-х років офіційно було визнано шкідництвом. Проте докладалися і певні зусилля, щоб негативне відношення в населення до релігійних організацій базувалося не лише на заборонах та страху. Засобами радянської пропаганди чинилися спроби сформувати в масовій свідомості негативний образ віруючої людини і монаха, зокрема, поставити його на один щабель з кримінальними елементами та ворогами вітчизни.

В Україні загалом, і Волинському регіоні, зокрема, монастирі здавна користувалися прихильністю населення. Тому для дискредитації монастирів в очах населення, звичайною практикою стали поширення різного роду наклепів. Для прикладу, єдиний вцілілий чоловічий монастир на Західній Україні, Почаївську Лавру в офіційних документах йменували «вогнищем мракобісся», спеціально видавали для таких потреб періодичку, де публікувалися різного роду «викривальні матеріали» [3, с. 236].

Радянська медицина також була поставлена на службу боротьби з «релігійними пережитками». При закритті Кременецького монастиря черниць, незгодних з діями адміністративних органів було примусово поміщено до психіатричної лікарні. Корецький монастир на предмет відповідності санітарно-епідеміологічним нормам постійно перевіряли спеціально скликані і вповноважені для цього комісії. Так, за результатами комісії від 16.09.1961 р. «на кожну черницю приходиться по 5 метрів квадратних житлової площі», тобто в два рази менше санітарно-гігієнічних норм [2, с. 105]. Втім, висновки вищезгаданої комісії не завадили прийняти і затвердити

15.11.1961 р. Корецьким райвиконкомом ухвалу про вилучення у Корецького жіночого монастиря двоповерхового корпусу [2, с. 105]. В 1962 році після перевірок в Корецькому монастирі був складений акт «про госпіталізацію 12 хворих на туберкульоз та заразні шкірні хвороби» [2, с. 106]. Але ігумені Людмила (Вельсовська) проявила непохитну позицію в цьому питанні і госпіталізація не відбулася. Адже, зазвичай, як це було і у випадку з вищезгадуваними Кременецьким монастирем та Почаївською Лаврою, під виглядом нібито медичних показань, в лікарнях силоміць утримувалися здорові люди, метою госпіталізації яких було відлучення від духовного служіння та політична ізоляція.

Антирелігійна кампанія мала і регіональні особливості. На Волині монастирі користувалися авторитетом і підтримкою серед населення, тому залучити місцевих жителів до атеїстичних безчинств радянській адміністрації не вдавалося, в той час як в інших регіонах, наприклад на Полтавщині, в ліквідації монастиря приймав участь весь громадський актив міста, організації комсомолу, представники студентства місцевих навчальних закладів [1, с. 318]. Також на Волині не вдалося реалізувати політичні сценарії закриття монастирів, успішно втілені в життя наприклад в Овруцькому [1, с. 314] (Житомирська обл.) та Шепетівському (Хмельницька обл.) монастирях. Хоча в Корецькому жіночому монастирі в травні 1962 р. все ж була вчинена спроба зміщення з посади ігумені Людмили (Н.М. Вельсовської) з метою заміни її на більш «лояльну кандидатуру», яка б не перешкоджала «самоліквідації» монастиря. В доповідній єпископа Волинського і Рівненського Панкратія говорилося, що ігуменю варто відсторонити по причині хвороб та похилого віку. Проте втручанням патріарха Алексія, очільницею обителі було поновлено на посаді а єпископа Панкратія, котрий виконував вказівку радянських органів – звільнено [1, с. 326].

Радянською адміністрацією було відпрацьовано стандартну схему закриття обителей, не остання роль в якій відводилася впливу на духовенство. Крім комплексу вищезгаданих заходів, на заключному етапі ліквідації монастирів чинився тиск на правлячого архієрея регіону, щоб останній надав благословення на закриття того чи іншого монастиря. Додатковим важелем

впливу на монастирі була складна система продовольчих обмежень. Штучно організований дефіцит продуктів харчування та товарів першої необхідності, обмежений відпуск в одні руки; поставили монастирські організації на межу виживання. Економічна підтримка місцевого населення мала велике значення у справі протистояння Корецького монастиря заходам направленим на його ліквідацію. Відтак він став одним з небагатьох монастирів радянської України котрий зберігся в умовах антирелігійного терору. В цілому ж на момент фактичного завершення антирелігійної кампанії в УРСР діяло 9 монастирів – 2 чоловічих і 7 жіночих [1, с. 329], для порівняння, – до початку масової ліквідації монастирів у 1958 році їх налічувалося 36, десятьма роками раніше станом на 1947 рік в УРСР діяло 59 монастирів. Було заплановано цілковите вирішення монастирського питання: за розрахунками уповноваженого РСРПЦ Г.Пінчука, монастирі які не вдалося закрити насильницьким шляхом потрібно було довести до самоліквідації: «необхідно буде дати вказівки обкомам і облвиконкомам про відповідну роботу з їхнього боку для того, щоб монастирі розпалися себто, щоб молодь пішла виробництво, особи середнього віку виїхали до родичів, старі – в будинки престарілих та інвалідів [1, с. 320]. Зміщення в 1964 році М.Хрущова з посади головного секретаря ЦК КПРС призвело до поступового згортання антирелігійної кампанії і навіть до появи фрагментарної критики дій попереднього керівництва. І все ж, повноцінне відновлення релігійної активності в регіоні стало можливим лише в період незалежності.

Отже, в ході антирелігійної кампанії на теренах Волині радянська влада методами грубого адміністрування домоглася закриття переважної більшості монастирів. В перші повоєнні роки спостерігалось деяке послаблення тиску, яке знайшло своє втілення у раді постанов, де декларувалися господарські та юридичні права монастирів. Проте з приходом до влади М.Хрущова антирелігійна кампанія була проголошена пріоритетним напрямом радянської політики та набула тотального характеру. Специфічним комплексом економічних та господарських санкцій, ідеологічних утисків і переслідувань, монастирі Волині було доведено до

занепаду, а потім закрито за сприяння місцевого духовного керівництва. Станом на 1964 рік, котрий умовно вважається завершенням гострої фази радянської антирелігійної політики, на Волині функціонував лише один монастир. Встояти під тиском радянського адміністративного апарату та зберегти Корецьку святиню від закриття вдалося завдяки активній позиції настоятельниці цієї обителі – ігумені Людмили (Вельсовської) та завдяки протекції московського патріарха Алексія і підтримці місцевого населення. Ліквідувавши монастирі, радянська система, окрім порушення елементарних прав, які були задекларовані в радянській конституції, продемонструвала свою неспроможність запропонувати суспільству рівнозначну альтернативу духовних закладів. Ті види і форми духовної реалізації, культурного та релігійного самовизначення і соціального захисту, які були асоційовані з монастирями не були і не могли бути компенсовані радянською ідеологією, тому масове закриття монастирів було грубим втручанням у систему соціокультурної рівноваги.

Джерела та література

1. Войналович В.А. Парти́но-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960х років: політологічний дискурс / В.А. Вонайлович. – К., 2005. – 741 с.
2. Загребельна Л.В. Корецький жіночий монастир у 1930-1949 рр.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ensuir.ennu.edu.ua.bitstream/123456789/452/1/Z>
3. Киричевський П. Антимонастирська кампанія на західно-українських землях у 50-60-х рр. ХХ ст.: особливості проведення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/>
4. Киричевський П. Правове становище православних монастирів України в 40-60-х рр. ХХ ст.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12535/browse?rpp=20&order>
5. Пшеничний Ю. Маловідомі сторінки історії монастиря кармеліток в Дубні / Ю.Пшеничний // Сакральна спадщина Дубенщини: Матеріали міжнар. наук. Іст.-краєзн. конф., присвяч. 1025-річчю хрещення Київ. Русі та 521-й річниці Дубен. замку / Держ. іст.-культ. заповідник м. Дубно; гол.

ред. Л.Кічатий. – Дубно: Держ. іст.-культ. заповідник, 2013. – С. 110–116 (Шифр 63.3 (4Укр-4Рів) / С-157-391413).

6. Римарчук Л.В. Зимненський монастир у 1939-1949 рр.: [Електронний ресурс]. – Ресурс доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/N

УДК [323:299.2]:94(477.81/.82)«197/198»

В.Березняк

ПОСИЛЕННЯ КОНСЕРВАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РІВНЕНЩИНИ В ПЕРІОД «ЗАСТОЮ»: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті автором проаналізовано релігійний аспект у суспільно-політичному житті Рівненщини в початку 70-х – середини 80-х рр. ХХ ст. Мета статті – показати основні напрямки антицерковної політики на місцевому рівні, окреслити основні кроки влади по відношенню до культових споруд регіону зазначеного періоду, визначити вплив влади на рівень та поширення обрядовості серед населення.

У ході дослідження використано загальні принципи наукового пізнання: системності, об'єктивності, історизму, узагальнення отриманих даних.

Розглянуте питання не отримало широкого висвітлення в науковій літературі. В науковому обігу є праці, що висвітлюють окремі аспекти релігійного життя краю. Проте залишається актуальним висвітлення політики місцевої влади у сфері державно-релігійних відносин у середині 1970-х – на початку 1980-х рр.

Проведений аналіз засвідчує, що незважаючи на політику закриття та знищення храмів, атеїстичної пропаганди серед населення, церква на Рівненщині продовжувала відігравати важливу роль у суспільному житті населення. Антирелігійна політика з початку 70-х до середини 80-х рр. ХХ ст. характеризувалась прямим адмініструванням релігійних інституцій з боку влади.

Ключові слова: Рівненщина, «застій», релігія, ідеологічний контроль, атеїстична пропаганда.

В статтє автором проанализирован религиозный аспект в общественно-политической жизни Ровенской области в начале 70-х –

З М І С Т

Смолій В.
НА ПОШАНУ РУСЛАНА ПОСТОЛОВСЬКОГО
(З НАГОДИ 65-РІЧЧЯ)3

Савчук П.
НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА ПОСТОЛОВСЬКОГО:
НОВЕ БАЧЕННЯ6

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Шугаєва Л.
НАРОДНЕ БОГОСЛОВ'Я В КОНТЕКСТІ
РЕЛІГІЙНИХ ПРАКТИК ДУХОВНОГО
МІСТИЧНОГО ХРИСТІЯНСТВА В УКРАЇНІ19

Прищеп О.
ГІМНАЗІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В
ОСВОЄННІ МІСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ДОВКІЛЛЯ
(ДРУГА ТРЕТИНА ХІХ СТ.)27

Ткачук В.
ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ДАВНІХ УКРАЇНСЬКИХ
АНТИМІНСІВ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.41

Доброчинська В.
ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ
РОМАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО (1902-1973 РР.):
МАЛОВІДОМІ ФАКТИ З ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ60

Пальчевський Р.
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ МОЛОДІЖНИЙ
РУХ В ЗАКАРПАТТІ (1918-1939 РР.)68

Карпухіна Т. УКРАЇНА В ПЛАНАХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	80
Півоварчук В. ВПЛИВ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ НА ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ НАСЕЛЕННЯ (1939-1940 РР.)	97
Старжець В. ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ СЕРЕД ВЧИТЕЛЬСТВА ТА ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ (1944-1953 РР.) ...	109
Дубей В. ФОРМУВАННЯ ДОГОВІРНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС У ЦАРИНІ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	120
Шамсутдинова-Лебедюк Т. МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ПРАВОСЛАВ'Я ТА ІСЛАМУ В УКРАЇНІ	132
Юзик В. ДАКТИЛОСКОПІЯ –ЦЕ ТОЧНА НАУКА, ЯКА НІКОЛИ НЕ ПОМИЛЯЄТЬСЯ	140
Bulyga I. NON-CONFESSIONAL RELIGIOSITY IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS DEVELOPMENT OF VOLYN REGION	148
Кундеус О. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	159
Любарець А. ВІДЗНАЧЕННЯ 9 ТРАВНЯ ЯК ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (2005-2015)	176

РОЗДІЛ 2

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

- Гуменний В.
ОФІЦІЙНА ПРОПАГАНДА І СХІДНА ПОЛІТИКА
РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ I СТ. Н.Е.
(ЗА НУМІЗМАТИЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)190
- Жилюк С.
ВСЕЛЕНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СОБОРИ:
СЕРЕДНЬОВІЧНА ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА
ТА ЇЇ ВІДЛУННЯ У XX СТ.202
- Десятничук І.
РЕВОЛЮЦІЯ 1848 Р. В АВСТРІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ:
ПОЧАТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЧЕСЬКО-НІМЕЦЬКОГО
КОНФЛІКТУ214
- Івчик Н.
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ПІВДЕННО-
ЗАХІДНОМУ КРАЮ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.: УКРАЇНСЬКИЙ РАКУРС228
- Валюх Л.
РЕАКЦІЯ БРИТАНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ
НА ПОЧАТОК НІМЕЦЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ
ЕКСПАНСІЇ В АФРИЦІ (1884-1888 РР.)243
- Давидюк Р.
УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ В ПОЛЬЩІ:
ПРОБЛЕМИ СТАТУСУ ТА ЧИСЕЛЬНОСТІ254
- Савчук Г.
(НЕ)ФОРМАЛІЗОВАНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА Т.Г. МАСАРИКА266
- Синяк С.
КОМЕНДАНТСЬКИЙ, ІНСТРУКТОРСЬКИЙ ТА
ТРЕНЕРСЬКИЙ СКЛАД ПОЛЬСЬКИХ

ПАРАМІЛІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ВОЛИНІ
1921-1939 РР.275

Пилипович Т.
УКРАЇНЦІ У СКЛАДІ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА
В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ШЛЯХИ ПОЯВИ ТА УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ292

Слесаренко А.
МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА І ЗВ'ЯЗКИ
ЗАРУБІЖНОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ЕМІГРАНТСЬКИХ
КІЛ З ДИСИДЕНТСЬКИМ РУХОМ ТА
НОНКОНФОРМІСТСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ В
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1970-1980-ТІ РОКИ)306

Гон М.
ОКАЗІАЛЬНИЙ І КОНВЕНЦІОНАЛЬНИЙ НАТОВПИ У
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ317

Martynchuk I.
THE SLOVAK REPUBLIC AND NATO:
THE POLITICAL INCOMPATIBILITY OF 1993-1997329

Опанасюк Т.
ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА
РЕЗУЛЬТАТИ ДРУГОГО ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО
ЦИКЛУ В РОСІЇ (1999-2000 РР.)340

Michno J., Sommer H., Sommer H.
MŁODZIEŻ A BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE
W OKRESIE RÓŻNEJ NOWOCZESNOŚCI353

РОЗДІЛ 3

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Прищепя Б.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ
СПОРУД ОСТРОЗЬКОГО ЗАМКУ XVI-XVII СТ.366

Басюк К.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ХРИСТИЯНСЬКИХ МОНАСТИРІВ НА ВОЛИНІ В
1939-1964 РОКАХ380

Березняк В.
ПОСИЛЕННЯ КОНСЕРВАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РІВНЕНЩИНИ В
ПЕРІОД «ЗАСТОЮ»: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ392

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Плюта Н.
ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА У ФРАНЦІЇ З ПИТАНЬ
КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В АФРИЦІ КІНЕЦЬ ХІХ –
ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД
ПРОБЛЕМИ ЗАРУБІЖНИМИ ІСТОРИКАМИ404

Михальчук Р.
ГОЛОКОСТ НА РІВНЕНЩИНІ:
ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ422

Данильчук В.
ОСТАРБАЙТЕРИ З УКРАЇНИ:
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМ
ВИВЕЗЕННЯ ТА РЕПАТРІАЦІЇ439

Філіпчук І.
ФОРМУВАННЯ ІДЕЙ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»:
ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ458

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ478

ЗМІСТ481

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Випуск 28

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Л.Федорук, В.Самсонюк**
Обкладинка – **Г.Волохов**

Підписано до друку 1.07.2016 р. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 24,6.

Видавець О. Зень вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022
0-362-24-45-09; 068-0250674
olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

A43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії :
Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових
праць. Випуск 28. – Рівне : О. Зень, 2016. – 487 с.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016
УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)